

Üniversite Öğrencilerinde İş Umudu ve Tükenmişlik İlişkisi

Employment Hope and Burnout Relationship in Undergraduate Students

Doç. Dr. Barış SEÇER

Dokuz Eylül Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Science

Department of Labor Economics and Industrial Relations

baris.secer@deu.edu.tr

Mert Okan YAZICI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

İnsan Kaynakları Yüksek Lisans

Dokuz Eylül University Social Science Institute

Department of Labor Economics and Industrial Relations Master of Human Resources

yazici.mertokan@gmail.com

Temmuz 2018, Cilt 9, Sayı 2, Sayfa: 48-60

July 2018, Volume 9, Number 2, Page: 48-60

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL

Abdurrahim ŞENOCAK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Dr. Elif ÇELİK

EDİTÖR YARDIMCISI/ASSOCIATE EDITOR

Berna YAZAR ASLAN

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES

ECONLI T - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION

PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR
DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - *TURKISH and ENGLISH*

PRINT ISSN

2146 - 0000

E - ISSN

2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mustafa Necmi İLHAN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Nergis DAMA – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Elif ÇELİK – ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield – UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine – USA*
Prof. Dr. Tayo FASOYIN *Cornell University - USA*
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA *Université Bishop's University – CA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özyay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
Prof. Dr. İbrahim AYDINLI YÖK
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ *İstanbul Gelişim Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *TBMM*
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Erdal ÇELİK *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR *DURGUN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. E. Murat ENGİN *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Bülent ERDEM *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Nükhet HOTAR *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Gedik Üniversitesi*
Prof. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR *Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU *Atılım Üniversitesi*

Prof. Dr. İnsan TUNALI Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih UŞAN Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep VARÇIN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Erineç YELDAN İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Engin YILDIRIM Anayasa Mahkemesi
Prof. Dr. Yücel UYANIK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erineç YAZICI Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gökçe OK İçişleri Bakanlığı

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Üniversite Öğrencilerinde İş Umudu ve Tükenmişlik İlişkisi

Employment Hope and Burnout Relationship in Undergraduate Students

Doç. Dr. Barış Seçer¹

Mert Okan Yazıcı²

Öz

Çalışmada umut kavramından yararlanılarak geliştirilmiş olan iş umudunun, öğrenci tükenmişliği ile negatif yönlü ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. 240 üniversite öğrencisinden oluşan örnekleme, Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formu ile İş Umudu ölçeği kullanılarak bu ilişki araştırılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda iş umudu ile tükenmişliğin bazı boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Psikolojik güçlendirme ve amaç yönelimli yol ile öz yetkinlik arasında negatif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur. Amaç yönelimli yol ile inanç kaybı arasında negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede, iş umudu öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini kısmen azaltabilecek bir değişken olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Umut, İş Umudu, Tükenmişlik.

Abstract

It has been argued that the employment hope developed through the use of the concept of hope in work is negatively related to burnout. In a sample of 240 university students, this relationship was investigated using the Maslach Burnout Inventory Student Form and the Employment Hope scale. As a result of the correlation analysis, it was determined that there is a negative relationship between some dimensions of employment hope and burnout. Psychological empowerment and goal-directed path were found to be negatively correlated with self-efficacy. It was determined that there was a negative relationship between goal-directed path and loss of belief. Employment hope have been identified as a variable that can partially reduce the burnout levels of students.

Keywords: Hope, Employment Hope, Burnout.

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, baris.secer@deu.edu.tr

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Tezli Yüksek Lisans, yazici.mertokan@gmail.com

Giriş

Ülkemizde üniversite mezunu gençler arasında işsizlik oranlarının yüksek olduğu bilinmektedir. Üniversite mezunu gençlerin işgücü piyasasına geçişlerinde sorun yaşadıkları ve iş bulamamaları sonucunda niteliklerine uygun olmayan işlerde çalıştıklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bu durum üniversite eğitiminin yetersizliği, gençlerin iş tecrübesine sahip olmamaları, yetişkin işsizliğinin yüksek olması gibi nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Gençlerin mezun olduklarında hemen iş bulamayabileceklerini düşünmeleri nedeniyle iş umutları ve üniversite eğitimine yönelik isteklendirmelerinin etkilenebileceği ileri sürülebilir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin tükenmişlik durumlarını aldıkları eğitim ile ilgili değişkenler boyutunda inceleyen çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Çalışmada üniversite öğrencilerinde tükenmişliğin iş umudu ile ilişkisi incelenecektir.

1. İş Umudu

Umut konusu çeşitli bilim dalları tarafından yıllardır işlenen bir konu olarak dikkat çekmektedir. 1900'lerden beri sosyal bilimciler umut konusunu çeşitli şekillerde tanımlamaya, ölçmeye ve araştırmaya çalışmış ve umut kavramını gelecekteki amaçlar hakkındaki duygu veya beklentiler olarak açıklamışlardır. Umut, gelecek amaçlarını başarıya yeteneği hakkında pozitif zihinsel bir durum olarak düşünülebilir. Ayrıca umut, zorlu zamanlarda bireylerin inançlarını sürdürmelerini sağlayan bir duygu olarak görülmektedir (Edwards, 2009: 487).

Snyder ve diğerleri, 1994 yılında yayınlanan "Umut Psikolojisi" isimli kitaplarında alana önemli katkıda bulunmuştur. Daha önceki kuramlara benzer şekilde umudun kavramlaştırılması, bilişsel bir yapıda olmasına karşın duyguları da kapsamaktadır. Snyder ve diğerleri umudu amaçlara, yollara ve aktörün amaç yönelimi (eyleme geçme) görüşlerine dayalı isteklendirmeye yönelik bir durum olarak tanımlamaktadır (Edwards, 2009: 487).

Yukarıda ifade edildiği üzere Snyder ve diğerlerinin kuramı 3 temel bileşeni kapsamaktadır: amaçlar, eyleme geçme ve yollar. Bilinçli amaçlar, kuramın temel taşıdır. Amaçlar kısa veya uzun vadeli olabilir ve başarıma olasılığı ile önem açısından ciddi olarak farklılık gösterebilir. Yollar, bir kişinin amaçlarına ulaşabileceği rotalar yaratma yeteneği algısını yansıtmaktadır. "Bunu yapmak için bir yol bulacağım" gibi ifadelerle açıklanmaktadır. Eyleme geçme, bir kişinin belli bir yolu takip etmek için gerekli çabayı başlatmayı ve sürdürmeyi sağlayacak isteklendirmeye yönelik bileşendir. "Durmayacağım" şeklinde ifadelerle görülmektedir (Snyder ve diğerleri, 2009).

Umut kavramının ilişkili olduğu çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Örneğin umut düzeyinin yüksekliği; sağlığın iyiliği ve tam fonksiyonda bulunmanın göstergesi iken, düşüklüğü; kişisel üzüntü ve sıkıntıların göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Umut düzeyi yüksek bireylerin fiziksel yaralanmalar sonucu daha çabuk iyileştiklerini, kronik hastalıklara daha kolay uyum sağladıklarını, daha az depresyon, daha az ağrı yaşadıklarını, yaralanmalarla hastalıklarla ve fiziksel ağrı ile daha iyi başa çıktıklarını gösteren araştırma sonuçları vardır (Owen, 2016: 14).

Ayrıca umut, bireylerin genel iyi oluşlarına yararlı olduğu kadar yaşam streslerine karşı tampon rolü oynayarak, güçlü yanlarını kullanabilmeleri için olumlu psikolojik bir çerçeve de sağlamaktadır. Bu anlamda umut düzeyi ile psikolojik sağlık arasında olumlu ilişki olduğunu gösteren bir dizi çalışma vardır (Owen, 2016: 14). Valle ve diğerleri

(2006), yüksek seviyede umudun özsaygı ve akademik başarı gibi olumlu sonuçlarla pozitif ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda umut aile terapilerinde, kariyer danışmanlığında, okul danışmanlığında kısaca psikolojik danışma süreçlerinde yararlanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte yazında, umut ile istihdamı inceleyen araştırmalar da bulunduğu görülmektedir. Schneider ve diğerleri (2009), umut ile istihdam arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Birleşik Krallıkta engelli kişilerin istihdam destek programlarındaki durumlarını incelemişlerdir. Çalışmanın amacı, başarılı bir işe yerleştirme ile ilgili faktörleri belirlemek ve bu grup için çalışmanın psikolojik iyilik haline etkisini test etmektir. İlk görüşmede çalışan katılımcıların umut düzeylerinin istihdam edilmeyenlerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ek olarak, tüm katılımcılar için 12 aylık dönemde umut düzeyinin arttığını tespit etmişlerdir.

Brown ve Mueller (2014), ABD’de evsiz kadınlardan oluşan bir örneklemede cinsiyet, etnik köken ve eğitim seviyesi kontrol edilerek yaşam doyumu, sosyal öz-yeterlilik ve umutlu düşünme boyutlarında istihdam edilme durumlarını araştırmıştır. Genel yaşam amaçları hakkında umut, iş elde etme yetenekleri konusundaki beklentileri ifade eden iş bulma öz-yeterliliği ile anlamlı şekilde ilişkilidir. Araştırma, umutlu düşünmenin ve ilişkili kavramların (öz yeterlilik, sosyal destek, yaşam doyumu) istihdamı koruma dâhil olmak üzere birinin sosyal çevre taleplerini yönetme yeteneği ile psikolojik işleyişi anlamakta önemli olduğunu göstermiştir.

Snyder ve diğerlerinin umut kuramının bileşenleri ile uyumlu şekilde iş umudu kavramı oluşturulmuştur. Hong ve diğerleri (2009), kendine yetmenin psikolojik boyutunu iş umudu olarak adlandırmış ve bu yapıyı ölçmek için iş umudu ölçeği geliştirmiştir. Bu ölçek, 24 maddeli 6 boyutludur (her boyut 4 madde). Boyutlar, nitel bir analiz sonucunda 1) özsaygı, 2) algılanan yetenek, 3) gelecek görüşü, 4) kişisel azim, 5) nitelik ve kaynaklardan faydalanma, 6) amaç yönelimi olarak belirlenmiştir. Daha sonra Hong ve diğerleri (2012), iş umudu ölçeğini doğrulayıcı faktör analizini kullanarak 14 maddelik, 2 boyutlu bir ölçeğe dönüştürmüştür.

Umuda benzer olarak iş umudu psikolojik güçlendirme ve amaç yönelimli yol olmak üzere iki boyutlu bir yapıya sahiptir. İş umudunun ilk boyutu olan psikolojik güçlendirme, bireyin özsaygı ve öz yeterlilik bağlamında yeteneklerine ilişkin inancını ifade eder. İş umudunun ikinci boyutu olan amaç yönelimli yol, amaca ulaşabilmek için sahip olunan imkânlar anlamına gelmektedir. Kişilerde işe ilişkin öz yeterlilik inancı ve amaçlarına ulaştıracak yollar birleşince iş umudu kavramı ortaya çıkmaktadır (Akin ve diğerleri, 2013: 58).

İş umudu özerklik, içsel denetim odağı, içsel isteklendirme, dirençlilik ve yetkilendirmenin artması ile karakterize olan temel bir içsel niteliktir. İş umudu, kariyer amaçlarına yönelik bir eğilim olarak sosyal yardımlardan istihdama geçiş ve kendine yeterlilik çalışmalarında önemli bir kavramdır. İlk olarak, başarılı bir şekilde işgücüne dönmenin önündeki engellerin üstesinden gelmede geliştirilecek içsel bir gücü vurgulayan bir kavram olarak dikkat çekmektedir (Hong ve Choi, 2013: 4).

Aynı zamanda kendine yeterlilik yaklaşımını rasyonel ve ekonomik birey yaklaşımının ötesine taşımaktadır. İş umudu, işgücü geliştirme kuramındaki değişime danışan odaklı yaklaşımı getirerek ekonomik kendine yeterliliği tamamlayan psikolojik kendine yeterlilik kavramı olarak anlaşılabilir. İkinci olarak, iş umudu düşük nitelikli iş

arayanların işe hazır oluşlarında uzun dönemli istihdam, işte kalma ve kazanç çıktıkları için gerekli bir önkoşul olarak aracı bir süreçtir (Hong ve Choi, 2013). Gerçekten iş umudu, işe alma sürecinde işverenlerin adaylarda aradıkları işe hazır oluş konusunda en kritik işaretlerden biri olarak görülmektedir (Carnochan ve diğerleri, 2014).

İş umudu, refah sisteminden çalışmaya geçişin başarısında egemen görüş olan sosyal yardım alan kişinin uyumu (iş arama ve iş gerekleri) yaklaşımından, yardım alan kişinin iyilik haline ve güçlendirme durumuna odaklanılmasına neden olmuştur. Kuram, işgücü geliştirme konusuna gelince girdi ve çıktı arasındaki psikolojik engelleri, diğer bir ifadeyle kayıp halkayı ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda iş umudu mikro seviyede güçlendirme gibi müdahalelerle işgücü piyasasında makro düzeyde yapısal değişimlere katkıda bulunmaktadır (Hong ve diğerleri, 2016: 42). Böylece iş umudu önemli bir sosyal politika araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazında iş umudu ile ilgili çok az araştırmaya rastlanmaktadır. Küpana (2017), lisans düzeyinde mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin farklı değişkenler açısından iş umudu düzeylerini ortaya koyan bir araştırma yapmıştır. Elde edilen sonuçlar çalışmaya katılan mesleki müzik eğitimi öğrencilerinin psikolojik güçlendirmeye dair iş umudu puanlarının yaş, bölüm, sınıf ve eğitim ortamının çalışmaya teşvik ediciliği değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği; amaç yönelimli yola dair iş umudu puanlarının ise bölüm, bireysel çalgı ve eğitim ortamının çalışmaya teşvik ediciliği değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Eğitim ortamının çalışmaya teşvik ettiğini belirten öğrencilerin iş umudu düzeyleri, teşvik edilmeyen öğrencilere göre her iki boyutta da daha yüksektir.

Demir ve Taşkiran (2018), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin iş bulma ümitlerini etkileyen faktörleri araştırmıştır. Çalışmada iş bulma ümidi “mezun olduktan sonra iş bulma ümidiniz var mı?” sorusu ile ölçülmektedir. Çalışmaya göre akademik başarı düzeyi “74-84” arasında olanların yüzde 57,4’ünün, akademik başarı düzeyi “85-100” arasında olanların ise yüzde 60’ının iş bulma ümidi vardır. Sonuç olarak akademik başarı yükseldikçe iş bulma ümidi artmaktadır.

Aynı çalışmada iş bulma ümidi ile iş deneyimine sahip olma arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre iş deneyimine sahip olmayanların iş bulma ümidi daha azdır. İş deneyimine sahip olmayanların yüzde 68,3’ünün iş bulma ümidi yoktur (Demir ve Taşkiran, 2018: 55).

2. Tükenmişlik

Tükenmişlik genelde çalışan bireylerde görülen fiziksel ve zihinsel yönleri olan fiziksel bitkinlik, geçmek bilmeyen yorgunluk, umutsuzluk, çaresizlik gibi belirtileri olan bireyin işine, çevresindeki insanlara ve hayata karşı gösterdiği negatif tutumlardan oluşan bir siniklik halidir (Maclach ve Jackson, 1981).

Öğrenciler, son yıllarda üzerinde tükenmişlik araştırmaları yapılan önemli bir grubu oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşamına psikolojik açıdan bakıldığında, ne çalışan ne de iş sahibi olmalarına rağmen, okuldaki çalışmalarını iş olarak kabul edilmektedir. Öğrenciler sınavlarını ve sınıflarını geçmek için okula devam etmek ve ödevlerini yapmak durumundadırlar (Salmelo-Aro ve diğerleri, 2008).

Kutsal (2009) Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formunu Türkçeye uyarlamıştır. MTE-ÖF tükenmişliği üç alt boyutta değerlendirmektedir. Birinci alt boyut

olan "Tükenme" boyutunda 5 madde, ikinci alt boyut olan "İnancını Kaybetme" de 4 madde, üçüncü alt boyut olan "Öz-Yetkinlik" boyutunda ise 6 madde yer almaktadır.

Yazında üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği görülmektedir. Örneğin Gündüz ve diğerleri (2012), toplam 822 öğrencinin katıldığı araştırmada, Schaufeli ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formunu (MTE-ÖF) kullanarak çeşitli değişkenlere göre farklılık olup olmadığını incelemiştir. Yapılan analiz sonuçları; cinsiyet, sosyal destek, doğup-büyüdüğü yer, fakülte, sınıf seviyesi ve haftalık ders yükü değişkenlerine göre üniversite öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının farklılaştığını göstermektedir.

Şimşek Bekir ve diğerleri (2012) araştırmasına göre ise, tükenmişlik meslek hayatına başlamaya az kalmış öğrenciler için daha büyük bir risk olarak görülmektedir. Bu durumun öğrencilerin öğrenim sürecinin uzamasından, fakültenin kapatılması ve atamalardaki belirsizlikten kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir. Çalışmada bu nedenle 3. ve 4. sınıf öğrencileri için iş umudu ve tükenmişlik ilişkisi araştırılmıştır.

Benzer bir araştırmada Tansel (2015), üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, tükenmişlik düzeylerini incelemiştir. Yapılan analiz sonuçları; cinsiyet, yaş, sosyal destek, öğrenim gördükleri fakülte/yüksekokul, sınıf seviyesi, haftalık ders yükü, okudukları bölümü seçme nedenleri, psikolojik destek almanın faydalı olup olmadığı ve okudukları bölümü değiştirmek isteyip istemedikleri değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Hazırlık sınıfı okuyan öğrencilerin tükenmişlik ve duyarsızlaşma puanlarının üst sınıflardaki öğrencilerden düşük olduğu görülmüştür.

Yılmaz ve Dursun (2014), öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin, yüksekokuldaki başarı durumlarına ilişkin algıları ile almakta oldukları eğitimden memnun olup olmamalarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar, öğrencilerin işe dair hedeflerine ulaşmada buldukları eğitim ortamının rolü olduğunu göstermektedir.

Araştırmacılar, umudu tükenmişlik ile ilgili önemli bir değişken olarak görmektedir. Umut kuramının içeriği ile uyumlu şekilde, düşük umut düzeyine sahip bireylerin tükenmişlik riskini arttıran; amaçlarının engellenmesi, üzüntü ve negatif duygulanım deneyimine maruz kalma olasılıkları yüksektir. Araştırmalarda tükenmişliğin savunmasızlık ve umutsuzluk ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Umut kuramına göre, amaçlara ulaşmanın önüne engeller ortaya çıktığında, bireyler daha sonra tükenmişliğe dönüşebilecek olumsuz tepkiler ve umutsuzluk hisleri yaşayabilmektedir (Gustafsson ve diğerleri, 2010: 1496).

Sherwin ve diğerleri (1992), Snyder ve diğerlerinin umut yaklaşımını kullanarak hemşirelerde umut ile tükenmişlik arasındaki negatif ilişkiyi göstermiştir. Yoğun bakım biriminde görevli 81 hemşire üzerinde yapılan araştırmada, tükenmişliğin üç boyutu ile umut ilişkili bulunmuştur. Hemşirelerin tükenmişliği Maslach Tükenmişlik Envanteri ile değerlendirildiğinde yüksek düzeyde umudun düşük duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ve daha yüksek kişisel başarı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Schwartz ve diğerleri (2007), sosyal hizmet uzmanlarının umut durumları ile tükenmişlik düzeylerini araştırmıştır. Özel sosyal hizmet uzmanlarının umut durumları ile tükenmişlik düzeyleri negatif ilişkili bulunmuştur.

Yazında görüldüğü üzere, umut ile tükenmişlik arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırmalar ile paralel olarak, çalışmada üniversite öğrencilerinin iş umutları ile

tükenmişlik durumları arasında negatif bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda hipotezler:

H₁: İş umudu tükenmişlik ile negatif ilişkilidir.

H_{1a}: Psikolojik güçlendirme ile tükenme negatif ilişkilidir.

H_{1b}: Amaç yönelimli yol ile tükenme negatif ilişkilidir.

H_{1c}: Psikolojik güçlendirme ile inancını kaybetme negatif ilişkilidir.

H_{1d}: Amaç yönelimli yol ile inancını kaybetme negatif ilişkilidir.

H_{1e}: Psikolojik güçlendirme ile öz yetkinlik negatif ilişkilidir.

H_{1f}: Amaç yönelimli yol ile öz yetkinlik negatif ilişkilidir.

3. Yöntem

3.1. Veri Toplama Araçları

Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formu (MTE-ÖF): Araştırmada, üniversite öğrencilerinin tükenmişlik durumlarını değerlendirmek üzere, Schaufeli ve diğerleri (2002), tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlama çalışması Kutsal (2009) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formu kullanılmıştır. Maslach Tükenmişlik Envanteri - Öğrenci Formu 7'li likert ölçeği ile değerlendirilmektedir (1-hiçbir zaman, çok seyrek, nadiren, bazen, sıklıkla, çok sık, 7-her zaman). MTE-ÖF tükenmişliği üç alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci alt boyut olan "Tükenme" boyutunda 5 madde, ikinci alt boyut olan "Inancını Kaybetme" de 4 madde, üçüncü alt boyut olan "Öz-Yetkinlik" boyutunda ise 6 madde yer almaktadır.

Tablo 1: Maslach Tükenmişlik Envanterinin (MTE-ÖF) Güvenilirlik Düzeyi

Boyutlar	Cronbach Alpha Katsayısı
Tükenme	0,827
İnancını Kaybetme	0,858
Öz Yetkinlik	0,808

İş Umudu: Araştırmada öğrencilerin iş umudu düzeylerine ilişkin verilerin toplanması amacıyla "İş Umudu Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçek Hong, Polanin ve Pigott (2012) tarafından geliştirilmiş ve Akın, Hamedoğlu, Kaya ve Sarıçam (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. İş umudu ölçeği 10'lu likert ölçeği ile değerlendirilmektedir (1-tamamen katılmıyorum, 10-tamamen katılıyorum). 398 öğretmen üzerinde yapılan çalışma sonucunda orijinal ölçeğe benzer şekilde iki boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Orijinal ölçek 14 maddeden ve 2 boyuttan oluşmaktadır: "Psikolojik Güçlendirme" alt boyutunda 4 madde ve "Amaç Yönelimli Yol" alt boyutunda 10 madde.

Tablo 2: İş Umudu Ölçeğinin Güvenilirlik Düzeyi

Boyutlar	Cronbach Alpha Katsayısı
Psikolojik Güçlendirme	0,749
Amaç Yönelimli Yol	0,677

3.2. Örneklem

Bu araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören ve rastgele örnekleme yöntemiyle ulaşılan toplam 240 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. 3. ve 4. sınıfta öğrenimine devam eden öğrenci sayısı 577'dir. Buna göre anket çalışmasında; %95 olasılık ve %5'lik bir hata ile tahmin yapılabilmesi için 227 öğrenciye ulaşılması gerekmektedir. Üst sınıflardaki öğrencilerin seçilme nedeni mesleğe yönelik çalışmaların yoğunlaşması, atanma ve bir kuruma yerleşme beklentileri ve işgücü piyasasına daha yakın olmalarından kaynaklanmaktadır. Katılımcıların 178'i (% 74,2) kadın, 62'si (% 25,8) erkek ve 123'ü (% 51,3) 3. sınıfta, 117'si (% 48,8) 4. sınıfta öğrenim görmektedir.

Araştırma kapsamında öğrencilerin demografik özellikleri dışında kalan bazı değişkenler açısından da durumları incelenmiştir. Öğrencilerin % 78,03'nün not ortalaması 2,01 ve 3,00 arasındadır. Büyük bir çoğunluk bölüme ilk 10 tercihlerinde yer vermiştir (% 81,7). Örneklem büyük bir kısmı da araştırmanın yapıldığı zamanda çalışmamaktadır (% 83,8). Buna bağlı olarak öğrencilerin çoğunluğunun iş değiştirme durumlarının olmadığı görülmektedir (% 63,8). Öğrenciler ağırlıklı olarak özel sektörde (% 65,4) ve insan kaynakları yönetimi ile ilgili mesleklerde çalışmak istemektedir (% 57,1). Kendini geliştirme faaliyetlerini incelediğimizde ise öğrencilerin % 55,8'nin staj yapmadığı, ancak % 75,0'inin en az bir eğitim aldığını anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Örneklemin Çeşitli Değişkenler Açısından Durumu

	Sayı	Yüzde (%)		Sayı	Yüzde (%)
Not Ortalaması			Bölümü Tercih Sırası		
0,00 - 1,00	0	0,0	1 - 10	196	81,7
1,01 - 2,00	34	14,2	11 - 20	30	12,5
2,01 - 3,00	188	78,03	21 - 30	9	3,8
3,01 - 4,00	15	6,3	Belirtilmeyen	5	2,0
Belirtilmeyen	3	1,2	<i>Toplam</i>	240	100,00
<i>Toplam</i>	240	100,0	Sahip Olunmak İstenen Meslek		
Çalışma Durumu			İK Uzmanı	137	57,1
Çalışıyorum	36	15,0	Müfettiş	30	12,5
Çalışmıyorum	201	83,8	Akademisyen	17	7,1
Belirtilmeyen	3	1,2	Memur	19	7,9
<i>Toplam</i>	240	100,0	Girişimci	10	4,2
Çalışılmak İstenen Alan			Belirtilmeyen	27	11,2
Kamu Sektörü	82	34,2	<i>Toplam</i>	240	100,0
Özel Sektör	157	65,4	Değiştirilen İş Sayısı		
Belirtilmeyen	1	0,4	0	153	63,8
<i>Toplam</i>	240	100,0	1	13	5,4
Daha Önce Yapılan Staj Sayısı			2	26	10,8
0	134	55,8	3	28	11,7
1	63	26,3	4	6	2,5
2	29	12,1	5 ve üstü	11	4,4
3	9	3,8	Belirtilmeyen	3	1,4
4	4	1,6	<i>Toplam</i>	240	100,0
5 ve üstü	1	0,4	İşsiz Tanıdık Sayısı		
<i>Toplam</i>	240	100,0	6 - 10	31	12,9
Alınan Eğitim Sayısı			11 - 15	1	0,4
1 - 5	180	75,0	16 - 20	4	1,7
6 - 10	25	10,4	21 - 25	1	0,4
11 - 15	6	2,5	26 - 30	1	0,4
16 - 20	4	1,6	31 - 35	1	0,4
Belirtilmeyen	25	10,5	Belirtilmeyen	60	25,0
<i>Toplam</i>	240	100,0	<i>Toplam</i>	240	100,0

4. Bulgular

İlk olarak iş umudu ile tükenmişlik arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir. Korelasyon tablosu incelendiğinde, psikolojik güçlendirme boyutunun, öz yetkinlik boyutu ile negatif anlamlı ilişki içinde olduğu görülmektedir. Amaç yönelimli yol boyutu ise inancını kaybetme ve öz yetkinlik boyutları ile negatif anlamlı ilişki göstermektedir. Bu durumda hipotezlerimizin kısmen desteklendiği söylenebilir. Tükenme boyutu ile iş umudu boyutları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Psikolojik güçlendirme boyutu ile inancını kaybetme boyutu arasında da anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir.

Tablo 4: İş Umudu ve Maslach Tükenmişlik Envanteri (MTE-ÖF) Korelasyon Tablosu

Boyutlar	1	2	3	4	5
Psikolojik Güçlendirme (1)	1				
Amaç Yönelimli Yol (2)	0,669**	1			
Tükenme (3)	-0,020	-0,117	1		
İnancını Kaybetme (4)	-0,101	-0,185**	0,711**	1	
Öz Yetkinlik (5)	-0,395**	-0,373**	0,182**	0,257**	1

**Korelasyon, 0.01 seviyesinde anlamlıdır (2 yönlü).

İş umudu ile tükenmişlik ölçeğinde aralarında anlamlı ilişki bulunan boyutlar regresyon analizi ile incelenmiştir. Psikolojik güçlendirme ile amaç yönelimli yol bağımsız değişkenlerinin öz yetkinlik bağımlı değişkenini yordayıp yordamadığı analiz edilmiştir (Tablo 5). Ayrıca amaç yönelimli yol bağımsız değişkeninin inancını kaybetme bağımlı değişkenini yordayıp yordamadığı da incelenmiştir (Tablo 6).

Tablo 5: Öz Yetkinliğin Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonucu

Değişken	B	Standart Hata	β	t Değeri	P Değeri
Sabit	29,246	1,752		16,695	0,000
Psikolojik Güçlendirme	-0,228	0,071	-0,263	-3,232	0,001
Amaç Yönelimli Yol	-0,053	0,022	-0,197	-2,423	0,016
Bağımlı Değişken: Öz-Yetkinlik					

Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda psikolojik güçlendirme ile amaç yönelimli yolun, öz yetkinlik ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur, ($R = 0,42$; $R^2 = 0,17$; $p < 0,01$). Buna göre psikolojik güçlendirme ve amaç yönelimli yol, öz yetkinlikteki toplam varyansın % 17'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş (β) katsayısı ve t değerleri incelendiğinde görece önem düzeyi olarak sırasıyla psikolojik güçlendirmenin ve amaç yönelimli yolun öz yetkinliğin anlamlı bir yordayıcısı olduğu söylenebilir.

Tablo 6: İnancını Kaybetmenin Yordanmasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Değişken	B	Standart Hata	β	t Değeri	P Değeri
Sabit	16,598	1,579		10,511	0,000
Amaç Yönelimli Yol	-0,056	0,020	-0,185	-2,816	0,005
Bağımlı Değişken: İnancını Kaybetme					

Basit doğrusal regresyon analizi sonucunda amaç yönelimli yolun, inancını kaybetme ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur, ($R = 0,18$; $R^2 = 0,034$; $p < 0,01$). Buna göre amaç yönelimli yol, inancını kaybetmedeki toplam varyansın

% 0.34'ünü açıklamaktadır. Amaç yönelimli yol, inancını kaybetmenin anlamlı bir yordayıcısı iken toplam varyansın çok küçük bir kısmını açıklamaktadır.

5. Tartışma

Yazındaki umut ve tükenmişlik araştırmalarından yola çıkarak iş umudu ile öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri arasında benzer bir ilişkinin olabileceği ileri sürülmüştür. Korelasyon analizleri sonucunda genel hipotez kısmen desteklenmiştir. Tablo 7'de desteklenen ve desteklenmeyen alt hipotezler görülebilir.

Tablo 7: Hipotezler

Hipotez	Karar
H _{1a} : Psikolojik güçlendirme ile tükenme negatif ilişkilidir.	Red
H _{1b} : Amaç yönelimli yol ile tükenme negatif ilişkilidir.	Red
H _{1c} : Psikolojik güçlendirme ile inancını kaybetme negatif ilişkilidir.	Red
H _{1d} : Amaç yönelimli yol ile inancını kaybetme negatif ilişkilidir.	Kabul
H _{1e} : Psikolojik güçlendirme ile öz yetkinlik negatif ilişkilidir.	Kabul
H _{1f} : Amaç yönelimli yol ile öz yetkinlik negatif ilişkilidir.	Kabul

İş umudunun üniversite öğrencilerinin tükenme boyutu ile ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Psikolojik güçlendirme ile inancını kaybetme boyutları arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. İş umudunun öğrencilerin öz yetkinlik düzeyleri ile negatif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. İş umudu bir kişinin iş bulma konusunda öz yeterliliğini ve iş bulmayı amaçlamasını göstermektedir. Burada öz yetkinlik ile ilgili olumlu ifadelerin ters çevrilmesi nedeniyle olumsuz öz yetkinliğin azaldığı söylenebilir. Destek gören diğer bir hipotezde ise, amaç yönelimli yol ile inancını kaybetmenin negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Yazında doğrudan iş umudu olmasa da, umut ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Sherwin ve diğerleri (1992), hemşirelerde umut ile tükenmişlik arasındaki negatif ilişkiyi göstermiştir. Yoğun bakım biriminde görevli 81 hemşire üzerinde yapılan araştırmada, tükenmişliğin üç boyutu ile umut ilişkili bulunmuştur. Ayrıca Schwartz ve diğerleri (2007), sosyal hizmet uzmanlarının umut durumları ile tükenmişlik düzeylerini araştırmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının umut durumları ile tükenmişlik düzeyleri negatif ilişkili bulunmuştur. Çalışmada iş umudu ile tükenmişlik arasında kısmen benzer ilişkiler belirlenmiştir.

Regresyon analizi sonucunda psikolojik güçlendirme ile amaç yönelimli yol boyutlarının öz yetkinliği anlamlı şekilde yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca amaç yönelimli yol inancını kaybetmeyi anlamlı şekilde yordamaktadır. Ancak açıklanan toplam varyansın düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini etkileyen başka değişkenler araştırılmalıdır.

SONUÇ

İş umudu, bir pozitif psikoloji kavramı olan umut kavramından yararlanılarak geliştirilmiştir. Umut konusunda yazında çok sayıda çalışma bulunmasına karşın, iş umudu fazla çalışılmayan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Umut kavramı daha

yüksek akademik başarı, iyi oluş ve daha hızlı iyileşme, daha düşük stres düzeyleri ile ilişkili bir kavram olarak tespit edilmiştir. Ayrıca umudun tükenmişlik düzeyini negatif yönde etkilediği yazında tespit edilmiştir. Çalışmada iş umudunun öğrenci tükenmişliği üzerinde benzer bir etkiyi gösterip göstermediği incelenmiştir. İş umudunun tükenmişliği bazı boyutlarda etkilediği ortaya çıkmıştır.

İş umudu kavramı özellikle öğrencilerin işgücü piyasasına bakışlarıyla ilgili önemli bir niteliğe sahiptir. İş umudu başarılı bir şekilde işgücüne geçişin önündeki engellerin üstesinden gelmede geliştirilecek içsel gücü vurgulayan bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Üniversite öğrencilerinin tükenmişliklerinin azalması, işgücü piyasasına geçiş için daha iyi hazırlanmalarını sağlayabilir. Ayrıca öğrencilerin işgücü piyasasına ilişkin olumsuz değerlendirmeleri ve bakışları da giderilebilir.

İş umudunun işgücü piyasası ile ilişkilendirilebilecek diğer bir yönü ise bireysel çabanın düşmesi ve potansiyelin kullanılmaması şeklinde olabilecektir. Tükenmişlik sonucunda iş umudu düşen üniversite öğrencisinin, bilgi ve beceri noktasında kendisini öne çıkaracak kişisel yatırımdan vazgeçebileceği söylenebilir. Başka bir deyişle, tükenmişlik yaşayan ve iş umudu azalan üniversite öğrencisi sahip olduğu bilgi ve beceriyi geliştirmekten kaçınabilir.

Araştırmanın sınırlılıklarında, ilk olarak örneklemin mezun olduktan sonra işsiz kalma ihtimali yüksek olan İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi öğrencilerinden oluşması verilebilir. İş bulma olasılığı daha yüksek olan bölümlerdeki üniversite öğrencilerinin incelenmesi iş umudu yazınına katkı sağlayabilecektir. Bunun da ötesinde farklı örneklerde örneğin işsizlik sigortasından faydalanan kişilerin iş umudu ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi önerilebilir. İstihdama geçiş sürecinde iş umudunun etkisinin ortaya çıkarılması, yararlı olabilecek uygulamaların geliştirilmesini sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akın, Ahmet; M. Ali Hamedoğlu, Çınar Kaya ve Hakan Sarıçam (2013) *Turkish Version of the Employment Hope Scale: The Validity and Reliability Study*, **IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal**, 11(4), 56-68.
- Brown, Chris ve Conrad T. Mueller (2014) *Predictors of Employment among Sheltered Homeless Women*, **Community, Work & Family**, 17(2), 200-218.
- Carnochan, Sarah; Sarah Taylor, Gina Pascual ve Michael Austin (2014) *Employer Perspectives on the Role of Soft Skills In Subsidized Employment Relationships*, **Families in Society**, (95), 187-194.
- Demir, Özlem ve Gülçin Taşkıran (2018) *İİBF Mezun Adaylarının İş Bulma Ümitlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Nicel Bir Araştırma*, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 9(1), 42-57.
- Edwards, Lisa M. (2009) *Hope*, **Encyclopedia of Positive Psychology**, (Editör: Shane J. Lopez), Singapore: Blackwell Publishing Ltd, 487-491.
- Gustafsson, Henrik; Peter Hassmén ve Leslie Podlog (2010) *Exploring the Relationship between Hope and Burnout in Competitive Sport*, **Journal of Sports Sciences**, 28(14), 1495-1504.

- Hong, Philip Young P.; Vamadu A. Sheriff ve Sandra R. Naeger (2009) *Bottom-Up Definition of Self-Sufficiency: Voices from Low-Income Jobseekers*. **Qualitative Social Work**, 8(3), 357-376.
- Hong, Philip Young P.; Joshua R. Polanin ve Terri D. Pigott (2012) *Validation of The Employment Hope Scale: Measuring Psychological Self-Sufficiency Among Low-Income Jobseekers*. **Research on Social Work Practice**, 22(3), 323-332.
- Hong, Philip Young P. ve Sangmi Choi (2013) *The Employment Hope Scale: Measuring an Empowerment Pathway to Employment Success*, **International Journal of Psychology Research**, 8(3).
- Hong, Philip Young P.; In Han Song, Sangmi Choi ve Jang Ho Park (2016) *A Cross-National Validation of the Short Employment Hope Scale (EHS-14) in The United States and South Korea*, **Social Work Research**, 40(1), 41-51.
- Korkut Owen, Fidan (2016) *Psikolojik Danışma Sürecinde Umutsuzluk Yerine Umudu Kullanma, Pozitif Psikoloji Bağlamında Umud*, (Editör: Aylin Demirli Yıldız), Ankara: Nobel Yayınevi, 3-39.
- Kutsal, Dilşad (2009) **Lise Öğrencilerinin Tükenmişliklerinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Küpana, Mürvet Nevra (2017) *Mesleki Müzik Eğitimi Alan Öğrencilerin İş Umudu Düzeylerinin İncelenmesi*, **Sakarya University Journal of Education**, 7(2), 350-362.
- Maslach, Christina ve Susan E. Jackson (1981) *The Measurement of Experienced Burnout*, **Journal of Occupational Behavior**, 2, 99-113.
- Salmelo-Aro, Katariina; Hannu Savolainen ve Leena Holopainen (2008) *Depressive Symptoms and School Burnout During Adolescence Evidence From Two Cross-Lagged Longitudinal Studies*, **Journal of Youth Adolescence**, 38(10), 1316-1317.
- Schneider, Justine; Jan Slade, Jenny Secker, Miles Rinaldi, Melanie Boyce, Robyn Johnson, Mike Floyd ve Bob Grove (2009) *SESAMI Study of Employment Support for People With Severe Mental Health Problems: 12-Month Outcomes*, **Health and Social Care in the Community**, 17(2), 151-158.
- Schwartz, Robert H.; Mojisola F. Tihamiyu ve Dale J. Dwyer (2007) *Social Worker Hope and Perceived Burnout: The Effects of Age, Years in Practice and Setting*, **Administration in Social Work**, 31(4), 103-119.
- Sherwin, Elisabeth D.; Timothy R. Elliott, Bruce D. Rybarcysk, Robert G. Frank, Stephanie Hanson ve James Hoffman (1992) *Negotiating The Reality of Care Giving: Hope, Burnout and Nursing*, **Journal of Social and Clinical Psychology**, 11, 129-139.
- Snyder, C. R.; Kevin L. Rand ve David R. Sigmon (2009) **Hope Theory: a Member of the Positive Psychology Family**, Oxford: Oxford University Press, 257-276.
- Şimşek Bekir, Hatice; Hande Şahin ve Hürrem Sinem Şanlı (2012) *Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğrencilerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, **e-Journal of New World Sciences Academy**, 7(2), 18-32.

- Tansel, Bülent (2015) *Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(2), 241-268.
- Valle, Michael F.; E. Scott Huebner ve Shannin M. Suldo (2006) *An Analysis of Hope as a Psychological Strength*, *Journal of School Psychology*, (44), 393-406.
- Yılmaz, İbrahim Alpay ve Bahtiyar Dursun (2014) *Genç Bireylerin Umutsuzluk Düzeylerinin Sosyo-Demografik Özellikleri İle İlişkisi: Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO Örneği*, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 48-79.